

FUNKCIA PSYCHOLOGICKÝCH POJMOV PRI INTERPRETÁCII

PETR KOŤÁTKO: *Interpretace a subjektivita*. Praha: Filosofia, nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR 2006, 512 s.

Rozsiahla monografia sa venuje problematike subjektivity myslenia a komunikácie a možnostiam jej postihnúť v interpretácii, ktorou sa rozumie pripisovanie propozičných postojov a identifikovanie významu výpovedí. Kniha je voľným pokračovaním autorovej predchádzajúcej práce *Význam a komunikace* (1998), v ktorej charakterizoval význam výpovede ako súbor záväzkov k istým postojom a objasnil spôsob, ako sa propozičný obsah manifestuje vo výpovedi.

V piatich kapitolách svojej novej knihy (A: Východiská, s. 25 – 44; B: Interpretace a „deskriptivní past“, s. 93 – 129; C: Zdroje a hranice obsahu. Externalizmus versus internalizmus, s. 151 – 219; D: Interpretace promluvy: intencionalizmus versus konvencionalizmus, s. 255 – 311; E: Interpretovat text a interpretovat autora: Intencionalizmus a konvencionalizmus v literární interpretaci, s. 347 – 380) tematizuje ústrednú ideu práce: ako zladit' myšlienku, že subjekt je pôvodcom a zdrojom obsahov svojich postojov (zámerov, presvedčení, želaní) a výpovedí s faktom, že tieto obsahy sú podmienené externými faktormi, akými sú konceptuálny rezervoár jazykovej komunity, jazykové konvencie, vonkajšie prostredie.

V úvode autor explicitne uvádza svoje východiská: realizmus, internalizmus, a individualizmus (s. 18). Koťátko sa snaží definovať svoju pozíciu v otázke obsahu medzi internalistami a externalistami, pričom propozičný obsah analyzuje s akcentom na zdroje jeho určitosti a artikulácie. Východiskom je realizmus, s ktorým ide ruka v ruke aplikovanie a používanie mnohých psychologických pojmov v teórii významu (najvplyvnejšie podoby reprezentujú Griceova intencionálna sémantika, Lewisova teória konvencií, Davidsonova koncepcia významu a interpretácie). Autor je totiž presvedčeným stúpencom tézy, že významy sa produkujú, fixujú a menia výlučne v interakciách indivíduí.

V kapitole A približuje svoju pozíciu, uvádza námietky proti lingvistickému konštruktivismu a skúma privátnosť mentálnych stavov a verejnosť významu, aby ukázal, že objektívnosť je zlučiteľná s pripisovaním mentálnych stavov a uplatnením psychologických pojmov v teórii významu (presvedčenie, intencie), lebo sa to týka povahy objektívneho poznania aj povahy jazyka. (s. 51). Je nesporné, že Koťátko nasleduje v mnohých smeroch D. Davidsona, podľa ktorého koordinácia psychologických a sémantických hypotéz umožňuje identifikovať povahu a fungovanie jazyka. Autorov proklamovaný realizmus pokladá subjektivitu za spôsob, ako indivíduum zaujíma postoj a miesto v reálnom svete. „Součástí tohoto způsobu zakotvení ve světě není jen situovanost ve vnějších vztazích (ve fyzickém a společenském prostředí), ale i zaměřenost na tyto vztahy a schopnost individua pojmut je (ze své jedinečné perspektivy) do artikulace svých myšlenkových a komunikativních aktů“ (s. 16). To je stanovisko, z ktorého sa

autor pokúša riešiť problém obsahu, jeho kontextové aj sociálne aspekty v kapitole C. V tejto súvislosti na pozadí sporu externalistov a internalistov rozoberá Košťátko individualizmus internalizmu, rôzne kombinácie externalizmu a podoby internalizmu, venuje sa problému indexových výrazov, označeniam prírodných druhov a vlastným menám.

V kapitole B sa skúma deskripcia, identifikácia problému pravdivostných podmienok a referencia, osobitne si všíma aj tzv. prakový argument. Jadrom tejto kapitoly je téza, že všetky vonkajšie determinanty myslenia a komunikovaných obsahov môže subjekt zahrnúť do vymedzení týchto obsahov pomocou ich deskriptívnej identifikácie. Vysvetlenie toho, ako myslíaci a komunikujúci subjekt adaptuje externé vzťahy do štruktúry svojich aktov, do vymedzenia ich pravdivostných podmienok, preberá Košťátko od J. Searla. Práve od teórie deskripcií závisí teória subjektivity, ako dokladá kapitola B. Povestné jablko sváru medzi internalistami a externalistami súvisí s tým, za akých podmienok intervedujú pojmy spoločenského rezervoáru, fixované v jazyku spoločenstva, do konštrukcie obsahu propozíčných postojov alebo ako zasahujú jazykové konvencie do determinácie významu výpovedí.

Problém predstavujú prípady interpretácie, keď to, čo možno predpokladať o intencii hovorca, nie je zlučiteľné s konvenčným významom vety uplatnenej vo výpovedi. Tento problém a rôzne alternatívy jeho riešenia autor tematizuje v kapitole D, v ktorej sa analyzuje aj metafora jazyka ako hry (Ferdinand de Saussure, Ludwig Wittgenstein), štandardy racionálneho pripisovania intencií a jazykové konvencie, podmienky zhody intencie a interpretácie, normatívne dôsledky výpovedí, komunikačná intencia a komunikačný úspech. „Podstatné je, že povahu komunikácie určujú v této věci pokaždé znovu reálné interpretační akty: žádný apriorní obsah pojmu jako je rozumění, interpretace či význam, žádný nadčasový mechanismus fungování jazyka, „transcendentální podmínky“ komunikace, a dokonce ani její předchozí reálný průběh, nemluvě o abstraktním požadavku koherence, nás v této věci nezbavuje rozhodování. V privátní konverzaci nás nic nenutí odevzdat interpretaci nadosobnímu mechanismu (převést ji na aplikaci konvenčně fixovaných pravidel), ani vsadit všechno na svou empatii nebo racionální procedury vedoucí k rozpoznání záměru mluvčího“ (s. 309 – 310).

Monografiu uzatvára kapitola D, v ktorej sa polemika medzi intencionalistami a konvencionalistami v oblasti interpretácie každodenných výpovedí posúva do sféry interpretácie literárneho diela. Košťátko v nadväznosti na D. Davidsona nepokladá jazyk literárnych diel za niečo parazitujúce na bežnom prirodzenom jazyku, ale za oblasť, ktorá odhaľuje pravú podstatu jazyka a jeho fungovania.

V kapitole E si všíma súvislosti a rozdiely medzi dielom a textom, skúma rozličné verzie tzv. princípu ústretovosti pri interpretácii literárneho diela. Košťátko uznáva intersubjektívnosť literárnych kvalít textu a rozlišuje medzi ich maximalizáciou konvencionalistickou a intencionalistickou, pričom argumentuje v prospech tézy o neredukovateľnej pluralite interpretácií. V prípade literárnej interpretácii sa táto pluralita zakladá na prieniku čitateľských postojov, literárnokritických súdov a literárnoteoretických analýz.

Každá kapitola je doplnená rozsiahlym poznámkovým aparátom (dejinnofilozofické exkurzy, podporné argumenty, relativizujúce komentáre, doplnky), približujúcim čitateľovi/ke rozmanité aspekty skúmanej problematiky, ktoré nie sú obsiahnuté v hlavnom texte. Osobitné ocenenie si zasluhuje výkladový slovník kľúčových pojmov (s. 413

– 414): davidsonovská teória významu, *de re* a *de dicto*, deskripcia, intencionálna sémantika, postupovanie podľa pravidiel, konvencie, konverzačné implikatury, rečové akty, neurčitost', pravdivostné podmienky, referencia, radikálna interpretácia, rigidný designátor, vlastné mená, východisková a priebežná teória. Ide o autonómne state a články, ktoré napomáhajú pochopiť argumentačnú líniu a kontext recenzovanej práce.

Petr Kořátko nepatrí len k významným českým analytickým filozofom, v osobe ktorého sa snúbi dokonalá znalosť analytických techník a postupov s kontinentálnou tradíciou, ktorej inšpirácie neobchádza, ale snaží sa ich adekvátne zužitkovať. Navyše P. Kořátko je aj literárne činný a jeho poviedky možno interpretovať aj vo svetle jeho teoretických premís. Kořátkov jazyk je precízny, elegantný a zároveň sofistikovane hravý. Ak platí téza o spätosti jazyka a myslenia, tak to možno tvrdiť aj o jeho uvažovaní. Ide o prácu starostlivo premyslenú, kompozične vyváženú, argumentačne podkutú, čerpajúcu z rozsiahleho registra problémov analytickej filozofie jazyka a reflektujúcu celé spektrum analytických autorov. Zároveň však ide prácu pôvodnú, s vlastnými riešeniami a návrhmi. Iná je, prirodzene, otázka, do akej miery možno nasledovať autora v jeho adaptovaní davidsonovských ideí, najmä idey ústretovosti, a kde sú hranice prístupu, ktorý význam odvodzuje z aktuálnych aktov komunikácie. Na základe tézy, že významy nie sú abstraktné entity, fixované nejakým vo výrazoch, ale že sa formujú a modifikujú v interakciách konkrétnych indivíduí, ktoré nie sú pasívnym médiom, prostredníctvom ktorého sa realizuje jazyk, možno formulovať aj iné alternatívy, ktoré akcentujú otázku, ako je možná komunikácia a čo sa komunikuje.

Knihu možno odporúčať nielen odborníkom z oblasti filozofie jazyka a mysle, ale aj lingvistom, literárnym teoretikom a kritikom. Nepochybne môže prispieť k produktívnemu dialógu medzi týmito disciplínami, ktoré sa v domácom kontexte pestujú, na škodu vecí, značne izolovane.

Tatiana Sedová

prof. PhDr. Tatiana Sedová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR